

Roomse kerk in Veenhuizen

Een uniek monument

Cor Rodenburg*

De rooms-katholieke kerk in Veenhuizen, vernoemd naar de heilige Hiëronymus Aemilianus, patroonheilige der wezen, verandert begin volgend jaar waarschijnlijk weer van eigenaar. In 1823 stichtte de Maatschappij van Weldadigheid hier een rooms-katholieke kerk. 36 jaar later, in 1859, kwam het bedehuis in bezit van de Staat die het tot 1996 beheerde.

De Stichting Drents-Overijsselse Kerken (SDOK) nam toen het godshuis over. Na drie eigenaren komt het monument volgend jaar naar verwachting in bezit van de prille Stichting Oude Drentse Kerken (SODK).

Zoals bekend, vaart de nieuwe Drentse kerkenstichting onder de vlag van Stichting 'Het Drentse Landschap' waarmee het voortbestaan van dit unieke monument beter gewaarborgd is. Uniek omdat het qua bouw afwijkt van de doorsnee katholieke kerken, maar ook omdat het het werk is van verpleegden en gedetineerden. Zo is de fraaie houten zoldering – waar vind je die nog in een kerk? – in 'eigen beheer' gemaakt.

Dat geldt ook voor het priesterkoor. En dan te bedenken dat het Rijk jarenlang met plannen rondliep om het gebouw te slopen. De Bond Heemschut heeft dit weten te voorkomen met het pleidooi om er een beschermd monument van te maken. De Bond kreeg daarbij steun van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De overbuur, de achtkante hervormde kerk uit 1823, was al beschermd monument. Het is daar een 'gelovig hoekje': hervormde en rooms-katholieke kerken en de School met den Bijbel (ooit de eerste roomse kerk!) en daar middenin een textielcontainer van het Leger des Heils met het opschrift: 'Wij geloven'.

Tot onze spijt is het gesprek over de mogelijke overdracht van de hervormde kerk aan de SODK abrupt en zonder motivatie door de Rijksgebouwendienst afgebroken.

Beschermd monument

Jarenlang werd er gesteggeld over de toekomst van de rooms-katholieke kerk. Het begon in 1985. Restauratie was dringend nodig. Het Rijk dacht eraan om de gemeenschap onder te brengen in de oude hervormde kerk. Hoe bedacht men het, zo'n combinatie van protestants en rooms!

Een andere optie was de bouw van een kleine kerk, want het aantal parochianen liep terug en bovendien was de gedrevenheid tot kerkbezoek onder de gedetineerden ook niet zo groot. Er kwam geld en een idee voor een kleinere kerk.

De uitverkoren plek was de hoek van de Hoofdlaan-Kerklaan. Het college van Gedeputeerde Staten (GS) stond dit echter niet aan. De argumenten waren zo aanvechtbaar dat iedereen zich erover kon verbazen dat ze werden opgevoerd. Ze werden met succes aangevochten: de Raad van State verklaarde het besluit van GS nietig.

Ondertussen bleek die strijd overbodig, want de Bond Heemschut had succes gehad: de kerk was tot beschermd monument verheven. En zo kon in 1993 het eeuwfeest van het huidige gebouw worden gevierd.

Neo-gotiek

In 1823 werd weliswaar een rooms-katholieke kerk gebouwd, maar die werd na enkele decennia te klein. Het duurde nog tot 1891-1893 eer er een nieuw gebouw verrees. Het oude kerkje staat nog steeds vlakbij de huidige kerk en doet nu dienst als School met den Bijbel. In het begin heeft het nog een aantal jaren als hulp-cellengebouw dienst gedaan.

De bouwmeester van het Rijk in het Veenhuizer complex, W.C. Metzelaar, kreeg de opdracht tot nieuwbouw. Het was een man die net als zijn vader en voorganger vasthield aan ambachtelijke stijl. Hij ontwierp een kerk in een enigszins neo-gotische stijl, maar eenvoudig en met een eigen karakter. Het werd een grote zaalkerk, zonder pilaren, met aparte zitplaatsen voor de ambtenaren en daarnaast nog eens 800 plaatsen voor de 'verplichte bezoekers'.

Het plafond werd in hout – met versieringen – uitgevoerd in plaats van steen dan wel stucwerk. Die houten zoldering wordt gezien als de oorzaak van de voortreffelijke akoestiek in de kerk. Het Roder Jongenskoor maakt daarvan heden ten dage dankbaar gebruik.

De zaalkerk telt acht traveeën (gewelfvlakken), heeft hoge, grote boogvensters, met spitsbogen van natuursteen. Het hoofdaltaar is aan de oostzijde (de kant van de opkomende zon, de richting naar Jeruzalem). De kerk is gebouwd van west naar oost. Metzelaar volgde hiermee de Heilige Linie, zoals door J.A. Alberdingk Thijm in zijn boek van 1858 beschreven. Hij gaf daarin aan dat de oostwaartse richting van kerk en altaar het hoofdbeginsel was van de kerkelijke bouwkunst.

Het orgel uit 1823 kreeg een plaats in de nieuwe kerk. Dat orgel is tijdens een restauratie in de jaren zestig verdwenen. Niemand weet meer waarheen. In de plaats daarvan kwam een theaterorgel uit Tilburg. Kennelijk geen slechte ruil, want kenners spreken van: 'een juweeltje!'. Het bijzondere is ook nog dat het bespeeld wordt door een protestant...

Waardevol

De SDOK heeft ervoor gezorgd dat een deel van de kerk gerestaureerd kon worden en dat is natuurlijk prachtig. Maar af is het nog lang niet. Er is bijvoorbeeld maar één toilet, terwijl er drie behoren te zijn. Dat aantal is ook nodig omdat er nogal wat concerten zijn in de zaal met zijn 'ziende bekapping'.

Bijzonder in de gewelfde apsis (priesterkoor) is de schildering van Christus' Hemelvaart. Omdat de Haagse reclameschilder Adolf Gantzert in de oorlog geen beste was geweest, werd hij voor vijf jaar naar Veenhuizen gestuurd. Hij wist de pastoor te overtuigen van zijn gaven en mocht het gewelf vullen. Het is een geslaagd werkstuk geworden uit de jaren 1946 en '47, met een Christusfiguur, twee engelen en elf apostelen (Judas was inmiddels afgevoerd). Maar er stond nog een figuur op in het linkse segment. Wat stelde de rechtse en in de kruisgang onbekende figuur met bedelstaf voor?

Ruim tien jaar geleden kwam de oplossing van een van Gantzerts kleindochters, die het familieverbod – geen contact met 'hem' – doorbrak en eens in Veenhuizen kwam kijken naar wat opa zou hebben geschilderd. Het werd een emotionele ontmoeting en ontdekking: 'Dat is opa!'. Maar... zoals excursieleider Jan de Maar inmiddels heeft ontdekt, één van de engelen is 'oma'. Een boeiende kerk, een waarlijk cultureel erfgoed, net zoals heel Veenhuizen.

* C. Rodenburg is vrijwillige medewerker van Stichting 'Het Drentse Landschap'.

Stichting 'Het Drentse Landschap' behartigt ook de belangen van Stichting Oude Drentse Kerken.

Bron: Kwartaalblad 44 van Stichting Het Drentse Landschap (december 2004)